

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)

2012

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan

Edita:

Vessants, Arqueologia i Cultura SL

ISBN:

978-84-937994-3-4

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010) / [Coordinació Mateu Riera Rullan]- 296 p. ; 21x21 cm.

ISBN 978-84-937994-3-4

M. Riera Rullán

1. Arqueologia – Eivissa – Congressos

902(460.32)

PRESENTACIÓ

Les IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, al igual que les tres primeres, han estat organitzades principalment per la Secció d'Arqueologia del nostre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Aquestes jornades es varen celebrar a Eivissa els dies 1, 2 i 3 d'octubre de 2010. En representació de dita Secció el comitè organitzador va estar format per Glenda Graziani, Juan José Marí, Bartomeu Salvà i el sotasignat. D'entre ells crec que és de justícia destacar la magnífica labor realitzada per l'arqueòloga Glenda Graziani.

Però també cal esmentar que per aquestes quartes jornades es va comptar amb l'inestimable ajuda del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera i del Consell d'Eivissa. D'aquestes dues institucions es va poder gaudir, dintre del comitè d'organització, de les labors realitzades per Jordi H. Fernández, Director de l'esmentat museu, i de Josep Maria López Garí, Director Insular de Patrimoni del Consell pitius.

A tots ells els vull donar les gràcies i mostrar tot el meu reconeixement donat que crec sincerament que el resultat final de la feina feta va significar un vertader èxit per a tota la comunitat arqueològica balear. Amb la publicació que tenen a les seves mans podem tornar a dir que estam d'enhorabona per l'excel·lent trajectòria que estan experimentant aquestes Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres de 2006, fetes a Manacor i impulsades pràcticament en solitari per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, es varen presentar 12 xerrades i es van publicar els corresponents 12 articles. Aquella bona embranzida inicial va anar donant bons fruits i així, cinc anys més tard, a les IV Jornades, es varen arribar a presentar 36 xerrades i se n'han pogut publicar 34 signades per fins a 69 autors diferents. És a dir, que del

2006 al 2010 s'ha triplicat la presentació de treballs exposats i publicats, tots ells relacionats amb temàtiques íntimament lligades a les nostres illes. És una evidència que mirant cap enrere hem d'estar molt contents d'haver pogut viure les quatre jornades de Manacor, Felanitx, Maó i Eivissa, així com d'haver pogut fer realitat les seves quatre publicacions. Tot plegat crec que es pot qualificar de quasi miraculós, doncs pens sincerament que cinc anys enrere poca gent hagués apostat gaire a què s'hagués arribat fins aquí on hem arribat.

Vull remarcar que en aquest quart volum han presentat novetats, estudis i investigacions diversos professors de mitja dotzena d'universitats, tècnics insulars o municipals, directors de museu, etc., però majoritàriament arqueòlegs professionals lliberals. A tots ells, i sobretot a aquests darrers, els vull mostrar la meua admiració, donat que varen voler compartir la seva feina sense cobrar ni un euro, deixant algun dia de treball, i, en molts casos, pagant les despeses del desplaçament i l'allotjament de la seva pròpia butxaca.

Crec sincerament que tot plegat és una bona mostra de l'amor a la nostra professió de tots els que hem participat a les Jornades i a la present publicació. Fa goig veure que dintre del nostre gremi hi ha gent que sent vertadera vocació i que actua en conseqüència, conscient del fet que si no es dóna a conèixer la feina feta, no s'està complint amb el deure de tornar a la societat allò que ens ha donat.

En la mateixa línia crec que s'ha de valorar molt positivament el haver aconseguit per primera vegada poder reunir professionals de l'arqueologia que treballen a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Certament, des de l'inici de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, una de les coses que es volia potenciar era el poder compartir coneixements de

cadascuna de les illes, doncs aquesta era i segueix sent una de les mancances i de les assignatures pendents de la nostra comunitat científica.

En línies generals crec que el nivell de la majoria dels articles lliurats justifica de sobres la seva publicació. Evidentment molts d'ells han quedat una mica curts donades les limitacions d'espai que es pateixen en aquests tipus de miscel·lànies. Tot i això, se'ns dubte, serviran per a què tothom pugui introduir-se en les més que interessants recerques presentades.

No puc ni dec acabar sense demanar disculpes pel retard en la publicació d'aquestes IV Jornades. Sent justos però, podem assenyalar que foren diversos càrrecs del Consell d'Eivissa els que no varen acomplir els seus compromisos respecte aquesta publicació. Per tant, no som jo qui explicarà les causes de tot plegat, però sí que puc dir que des de la Secció no hem aturat de fer feina per a què aquest volum hagi arribat al bon port que a continuació podran contemplar.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

SUMARI

L'EXPLOTACIÓ PREHISTÓRICA DELS RECURSOS CUPRÍFERS D'ILLA DEN COLOM (MAÓ, MENORCA).....	11	SOBRE EL SISTEMA DE CIERRE DE LOS HIPOGEOS EN LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	83
Bartomeu Lluï Estarellas, Laura Perelló Mateo, Mark A. Hunt Ortiz, Damià Perelló i Fiol Bartomeu Salvà Simonet		Jordi H. Fernández, Ana Mezquida	
APROXIMACIÓ A LA FAUNA MALACOLÒGICA MARINA EN EL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. LANAVETA	19	LA NECRÓPOLIS RURAL DE CAN PEP DES FERRER. NUEVAS APORTACIONES SOBRE NECRÓPOLIS RURALES EN LA ISLA DE IBIZA.....	89
Miquel Àngel Vicens i Siquier		Glenda Graziani, Juan Jose Mari Casanova, Jonathan Castro Orellana	
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR OEST DEL JACIMENT DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA).....	27	MATERIALS PÚNICS TROBATS AL LITORAL DE MENORCA.....	99
Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad i Lluís Plantalamor Massanet		Octavio Pons Machado	
ESCOBRINT TREPUCÓ: RESTAURACIÓ I REINTERPRETACIÓ DE LA GALERIA I EL BARRI SUD DE MARGARET MURRAY.....	35	RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.....	105
Elena Síntes Olives i Silvia Villalonga		Sebastià Munar Llabrès, Francisca Cardona López	
SACRIFICIS I OFRENES EN EL SANTUARI DE LA SEGONA EDAT DEL FERRO DEL POBLAT D'ELS ANTIGORS (ILLA DE MALLORCA).....	43	LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT.....	115
Jordi Hernández-Gasch, Carles Velasco Felipe		Josep Mª López Gari, Ricard Marlasca Martín	
EL PROCESO CONSTRUCTIVO DE LA TORRE I DEL YACIMIENTO DEL PUIG DE SA MORISCA.....	53	EXCAVACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ILLOT DELS FRARES (SES SALINES, MALLORCA). CAMPANYES 2009-2010.....	123
Emili Garcia Amengual		Mateu Riera Rullan	
LA UTILIZACIÓN DE ENGOMBES EN LAS COMUNIDADES POSTALAYÓTICAS DE LA ZONA DE SANTA PONÇA (MALLORCA).....	61	MENSAE RECTANGULARES DE MÁRMOL DE LOS YACIMIENTOS DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA ILLA DEL REI Y FORNÀS DE TORELLÓ (MENORCA).....	135
Daniel Albero Santacreu, Jaume García Rosselló, Manel Calvo Trías		Silvia Alcaide González	
S1. UN EDIFICI SINGULAR EN EL SON FORNÉS D'ÈPOCA CLÀSSICA (SEGLES III A.N.E – I DE N.E.).....	71	EL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MALLORCA) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I FUNCIONAL.....	143
Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch.		Mateu Riera Rullan, Miguel Àngel Cau, Magdalena Salas Burguera	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR).....	151	L'ARQUEOLOGIA I L'ESTUDI D'EDIFICIS.....	225
Llorenç Alapont, Assumpció Malgosa, Gemma Prats-Muñoz, Roger Real, Magdalena Sastre		Antoni Ferrer Abárzuza	
APROXIMACIÓ A LA GESTIÓ DELS RECURSOS FAUNÍSTICS DEL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MANACOR) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC.....	159	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. UN JACIMENT PREHISTÒRIC AL SEGLE XXI.....	233
Alexandre Valenzuela, Damià Ramis		Joan Fornés Bisquerra, David Javaloyas Molina, Llorenç Oliver Servera, Tomeu Salvà Simonet	
ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'EXTENSIÓ I CRONOLOGIA DE L'ARS PURPURARIA A EBUSUS.....	169	ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ.....	241
Benjamí Costa, Carmen Alfaro		David Javaloyas, Magdalena Sastre, Llorenç Oliver, Emmanuelle Gloaguen	
LA EXPOSICIÓN MONOGRÁFICA “MANURQA”. PROYECTO DIDÁCTICO DE BOSTON UNIVERSITY SOBRE LA EXCAVACIÓN DE UNA ESTRUCTURA ANDALUSÍ EN TORRE D'EN GÁLMÉS.....	179	ESTRATEGIAS Y ACCIONES EN EL DESARROLLO DEL PARQUE ARQUEOLÓGICO DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ).....	249
Amalia Pérez-Juez Gil		Calvo, Manel; Albero, Daniel; Calderón, Maria; Gloaguen, Emmanuelle	
SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC EN EL CENTRE DE MANACOR. EVIDÈNCIES DE LA TRAMA URBANA DES D'ÈPOCA ISLÀMICA.....	187	PROSPECCIONES GEOFÍSICAS EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ” (FELANITX, MALLORCA).....	255
Antonio Micol Argudo, Magdalena Salas Burguera		Christoph Rinne, Bartomeu Salvà	
PROJECTE JAUME IV – CAMPANYA 2008.....	193	L'ÚS DEL GEORADAR EN LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. L'EXEMPLE DEL PROJECTE DE RECUPERACIÓ I PEATONALITZACIÓ DEL FRONT COSTANER ENTRE CALA MORLANDA I S'ILLOT –MANACOR.....	261
Helena Inglada, Maria Llinàs		Antonio Ruiz, Helena Inglada	
RESULTADOS DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE LA MURALLA RENACENTISTA DE PALMA DE MALLORCA.....	199	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ: UN JACIMENT PREHISTÒRIC VIST PER LA PREMSA ACTUAL.....	269
Antonia Martínez, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis, Maria José Rivas		Almudena Briones Campos	
LA PRESÓ DE LA CASA CONSISTORIAL DE FELANITX: DE L'ARQUEOLOGIA DE SALVAMENT A LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI HISTÒRIC.....	211	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE CLOSQUES D'ESTRUÇ DECORADES A EIVISSA.....	277
Llorenç Oliver, Jaume Deyà, Magdalena Sastre		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	
ARQUEOLOGIA VERTICAL I EVOLUCIÓ ARQUITECTÒNICA DE LA TORRE DEL PALAU DE MANACOR.....	217	NOVES APORTACIONS A LA RESTAURACIÓ DEL VIDRE DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC D'EIVISSA.....	283
Magdalena Salas Burguera i Joan Pascual Femenias		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	

Vull començar reproduint un fragment breu del projecte de Decret *del Reglament d'intervencions arqueològiques i paleontològiques de les Illes Balears*, tal com estava a data de primer d'octubre de 2010, concretament el seu article tercer, punt primer, apartat e:

3. *Tipus d'intervencions arqueològiques i paleontològiques. (...)*

3.1 *A l'efecte d'aquest Decret, les intervencions arqueològiques i paleontològiques objecte de regulació són: (...)*

e) *Intervencions d'arqueologia vertical: són estudis i documentació d'edificis històrics, construccions etnològiques i altres elements constructius que tenen com a objectiu l'estudi de les fases constructives i la documentació d'un edifici o de qualsevol altra construcció històrica amb metodologia arqueològica.*

L'apartat e, que defineix les intervencions d'arqueologia vertical i les incorpora com un dels tipus d'intervencions arqueològiques, representa una novetat en la reglamentació de l'arqueologia. A causa de la seva definició i regulació aquests estudis quedaran a partir de la data d'aprovació del Decret (finalment vigent des del 12 de març de 2011, BOIB 37) subjectes al que es disposa, en general, sobre les intervencions arqueològiques pel que fa a memòries, els materials, els terminis, etc.

Així, els estudis d'arqueologia d'estructures visibles, arqueologia vertical o, simplement estudis d'edificis, deixen d'estar en un viscós espai “no reglat” en què suraven fins ara, ingràvids, sense pes acadèmic ni de gestió i, per tant, sense plasmació pressupostària. Una conseqüència d'aquella absència de regulació era que aquest tipus d'estudis sorgien del voluntarisme dels promotors i sobretot de la capacitat de convèncer-los dels propis arqueòlegs i documentalistes i d'alguns arquitectes.

Respecte del text del Decret, tot i considerar-lo molt positiu, he de dir en primer lloc que dubt que el títol correcte d'aquest “tipus” d'intervenció hagi de ser “arqueologia vertical”;

és cert que fa uns anys, sobretot els italians es parlava d’“arqueologia d'allò visible” i que el mestre E. C. Harris (1989) la batejà també d'*standing structures*. En rigor, tot allò que s'aixeca o que té fons, pot ser qualificat de vertical... D'altra banda, el terme arqueologia vertical sembla donar peu a l'existència d'un altre tipus d'arqueologia, l'horitzontal... Així, es dona plasmació jurídica a la contraposició, ja antiga, entre els arqueòlegs que excaven i els—pocs— que observen relacions murals i repiquen enlluïts de murs d'edificis.

Tan fonda és aquesta idea, en general, en la ment dels arqueòlegs i dels gestors de patrimoni, que es dona la paradoxa que, per exemple, el solar d'un edifici enderrocat és estudiat arqueològicament, incloses les estructures de l'immoble esbocat, ara reduïdes a unitats estratigràfiques horitzontals. Els edificis, mentre romanen dempeus, no es consideren nítidament, sense cap mena de dubte, objecte d'estudi de l'arqueologia. Interessen només segons la seva situació en la trama urbana, per saber “què hi ha davall”, amb total menyspreu de les “estructures verticals”, l'estudi de les quals ara queda reglat.

Aquesta manera d'actuar i de pensar, aquest cert menyspreu envers l'estudi dels edificis, és impulsada per l'acció de la idea subjacent, conscient o no, que l'arqueologia estudia “coses” d'una certa antiguitat (i aquí antiguitat podria anar en majúscula). Coses que es troben enterrades i que, per tant, s'han d'excavar. Aquesta idea equivocada propugna implícitament que la resta de coses no tant antigues i no enterrades, han de ser estudiades per altres mitjans: els documents. Els documents —diran— són l'objecte d'un altre tipus de gent, els documentalistes, netament diferents dels arqueòlegs. La comparimentació acadèmica artificial de les disciplines i dels períodes històrics influeix així en la gestió del patrimoni i, especialment, influeix —i ho fa negativament— en les possibilitats del coneixement que podem extreure de l'estudi del patrimoni històric. Una de les moltes virtuts de l'arqueologia és que el seu mètode és aplicable ben bé a tot. Arreu hi ha relacions estratigràfiques destriables, susceptibles de ser coneguda la seva seqüència cronològica relativa.

N'hi ha moltes, de relacions estratigràfiques, en els edificis, en les estructures anomenades verticals. A aquestes alçades, no és necessari recordar la gran quantitat d'informació que contenen els edificis (acabats, pintures, tècniques constructives, afegits, enderroc, canvis de concepció de l'espai, etc.). El seu estudi és metodològicament molt semblant —tot i que no igual del tot— al dels jaciments diguem-ne clàssics: hi ha adossaments, estructures que trenquen altres, que se sobreposen, que les amortitzen... En els edificis però, no hi sol haver un element que és essencial, fonamental, en l'arqueologia de jaciments: els elements de datació, principalment la ceràmica.

És veritat que el material arqueològic recuperat de les rases de fonamentació dels edificis poden aportar dades cronològiques, però, també és cert que aquestes dades —si n'hi ha— es restringiran a l'època fundacional de la construcció. És fàcil entendre que uns murs aixecats el segle XV o XVI poden sustentar un edifici que s'hagi mantingut en ús fins a l'actualitat... Com datar aleshores les reformes posteriors que no hagin afectat el subsòl? A més, per diferents raons, els fonaments de l'edifici no sempre són accessibles a l'arqueòleg. Tanmateix, per exemple en els estudis de cases pageses, sovint ni tan sols hi ha el recurs al material arqueològic que eventualment poden aportar les rases de fonamentació o els nivells de subsòl interior (em refereix a les cases pageses d'Eivissa, que són el cas que més conec). A les cases pageses el material sol ser molt escàs i format generalment per ceràmiques comunes encara de difícil datació.

En absència de material arqueològic, els documents escrits, els documents gràfics i eventualment la informació oral esdevenen els elements de datació rellevants dels arqueòlegs que estudien edificis. Des de les habitacions buides de les construccions històriques, la datació esdevé complicada, imprecisa. Si només comptàssim amb l'arqueologia hauríem de centrar-nos en els artefactes recuperats de les rases de fonamentació, en inscripcions o grafitos o les en tècniques constructives, sempre complicades per fer-les proporcionar cronologies. És clar que també, com s'està propugnant des d'algunes veus, els professionals de l'arqueologia es poden acontentar amb aplicar estrictament la metodologia arqueològica i establir la relació entre unitats estratigràfiques d'un edifici, sense

arribar a datacions absolutes. Aquesta manera de procedir donarà uns resultats globals més aviat pobres.

Vull plantejar un raonament sobre la qüestió del paper imprescindible que els documents escrits, gràfics i orals tenen en l'estudi d'edificis. En aquesta mateixa sala hem sentit, i els podem llegir a qualsevol estudi d'arqueologia, referències a textos, generalment clàssics, que recolzen, es refereixen, daten o aporten sobre troballes arqueològiques. Quan s'estudia un edifici amb fases situables a partir del segle XIV o fins i tot del XIII, a Balears, hi ha la possibilitat —més gran quan més modernes són les fases— que hi hagi documents que en facin referència. La feinada de localitzar-los és notable, res a veure amb consultar el *Fontes rerum Balearium* o algun altre compendi semblant de fonts clàssiques.

Malgrat la fonamental importància dels documents en l'estudi d'edificis, el Decret del reglament d'arqueologia, se'n renta les mans i deixa a l'aire la recerca d'un volum de dades escrites o gràfiques sense ni esmentar-ne la seva conveniència. Això, a pesar que aquells documents fan referència a un objecte de recerca arqueològica que ha generat un nou tipus jurídic d'intervenció: l'arqueologia vertical.

Però clar, els documentalistes no són arqueòlegs o no ho són sempre i per tant el Decret d'arqueologia no en pot fer esment per allò que he dit abans de la compartimentació acadèmica de les disciplines d'estudi. Aquesta omisió tindrà una conseqüència immediata, de fet ja verbalitzada i que tots heu sentit i potser hi estau d'acord: l'estudi dels documents pot esperar, mentre que la intervenció arqueològica en l'edifici a estudiar, no. I això és, des d'un determinat punt de vista, cert: els documents poden esperar, no seran destruïts per les obres que sí afecten l'edifici a què fan referència.

Ben segur que els documents esperaran, però... quantes són les probabilitats perquè algun dia, un investigador local, o un documentalista regulat per eventual un Decret de documentalistes, *motu proprio*, s'endinsarà en l'estudi d'edificis i les seues famílies habitants o constructores per completar la feina de l'arqueòleg? Qui revisarà les memòries arqueològiques a la nova llum que aportin els documents que el seu dia no es buscaren?

A l'afirmació auto-tranquilitzadora dels arqueòlegs i dels gestors de patrimoni que “els documents poden esperar”, es

contraposa el lògic i racional criteri d'oportunitat. Això és, si estudiam o documentam arqueològicament un edifici, com es va fer per exemple, a Eivissa, amb Can Montero-Botino, el Polvorí, el Castell, la Catedral o qualsevol construcció més modesta, crec que és oportú i lògic i professional aportar-hi totes les dades que sigui possible, arqueològiques i documentals. L'Administració s'hauria de preocupar que això fos així.

Si heu estudiat algun edifici, sabreu que hi ha elements físics, posats de manifest per l'arqueologia o no, que s'han pogut interpretar gràcies a algun document gràfic, a un plànol, a un text escrit o a una informació verbal. La informació provinent d'aquestes fonts completa les dades obtingudes en l'aplicació del mètode arqueològic. I deixarem passar aquesta immensa possibilitat perquè “els documents poden esperar”?

Puc posar alguns exemples d'estudis d'edificis en els quals els documents escrits i gràfics han estat essencials, juntament amb l'arqueologia, en una anàlisi conjunta, per entendre, per datar, per interpretar. Amb el benentès que l'arqueologia aporta també unes dades d'una qualitat diferent o molt diferent d'aquelles que aporten els documents. No debades, la seva naturalesa, la gènesi d'allò que estudia l'arqueologia (murs, trespols, ceràmiques...) és molt diferent del que llegeixen els documentalistes (escrits fets amb una intenció concreta).

Un exemple proper és can Botino, a Dalt Vila. El seu estudi es va fer l'any 2002 arran de l'inici de la intervenció arquitectònica prèvia a les obres d'adaptació a seu de l'Ajuntament. Les cales realitzades en el seu subsòl no donaren materials congruents amb l'arquitectura de l'edifici. Només gràcies a la documentació es va poder ser datar la seva construcció —1642—, les reformes posteriors i conèixer la cadena de propietaris successius, la seva extracció social i, fins i tot, els mobles i objectes que tenien a cada habitació —un inventari de 1669—. Sense l'estudi documental, hauria estat impossible conèixer la data de construcció de l'edifici. El professional de l'arqueologia, només amb les dades que l'aplicació del seu mètode li proporcionava, hauria d'haver datat de manera imprecisa l'edifici entre el segle XVI i el XIX. Cap altre material arqueològic li'n proporcionava pistes. Només els documents permeteren posar data absoluta a la seqüència constructiva obtinguda amb l'aplicació del mètode arqueològic sobre els murs i les altres estructures.

Un altre cas recent, el Molí de Dalt o de Can Planetes, a Santa Eulària. Es tracta d'una casa pagesa que entre les seves dependències compta amb un molí d'aigua de roda vertical. Adquirint per l'ajuntament de Santa Eulària es trobava en ruïna el 2009. Realitzada la neteja de la runa, s'excavà l'àmbit del molí. S'hi localitzà, davall del paviment en ús fins als anys setanta del segle XX i que corresponia a l'obrador del molí de roda vertical, que funcionà fins al començament de la dècada dels seixanta del mateix segle, el cup i el cacau d'un molí de roda horitzontal. En la seva excavació no es localitzà més que runa de la seva amortització i un sol objecte arqueològic: una moneda púnica.

Figura 1. “Molí de Dalt”. Un clar adossament posat de manifest gràcies a les cales practicades als murs del Molí de Dalt, una casa pagesa amb un molí fariner accionat per l'aigua del riu de Santa Eulària. Estudi arqueològic i documental i seguiment d'obres realitzat al llarg de 2009 i 2010 per E. Dies i A. Ferrer.

A l'exterior del casal del molí es veia la séquia que l'alimentava i el fòssil d'una altra dins el mur de tancament del propi molí, situada a cota més baixa i de traçat totalment desaparegut. Es practicà una cala al peu d'aquella séquia anterior a l'actualment conservada, amb resultat negatiu. Aquests eren, per tant, els elements de datació estrictament arqueològics proporcionats per l'estudi del molí. Sense poder entrar en detalls, la recerca documental, inclosa la oral, ja que el molí s'abandonà

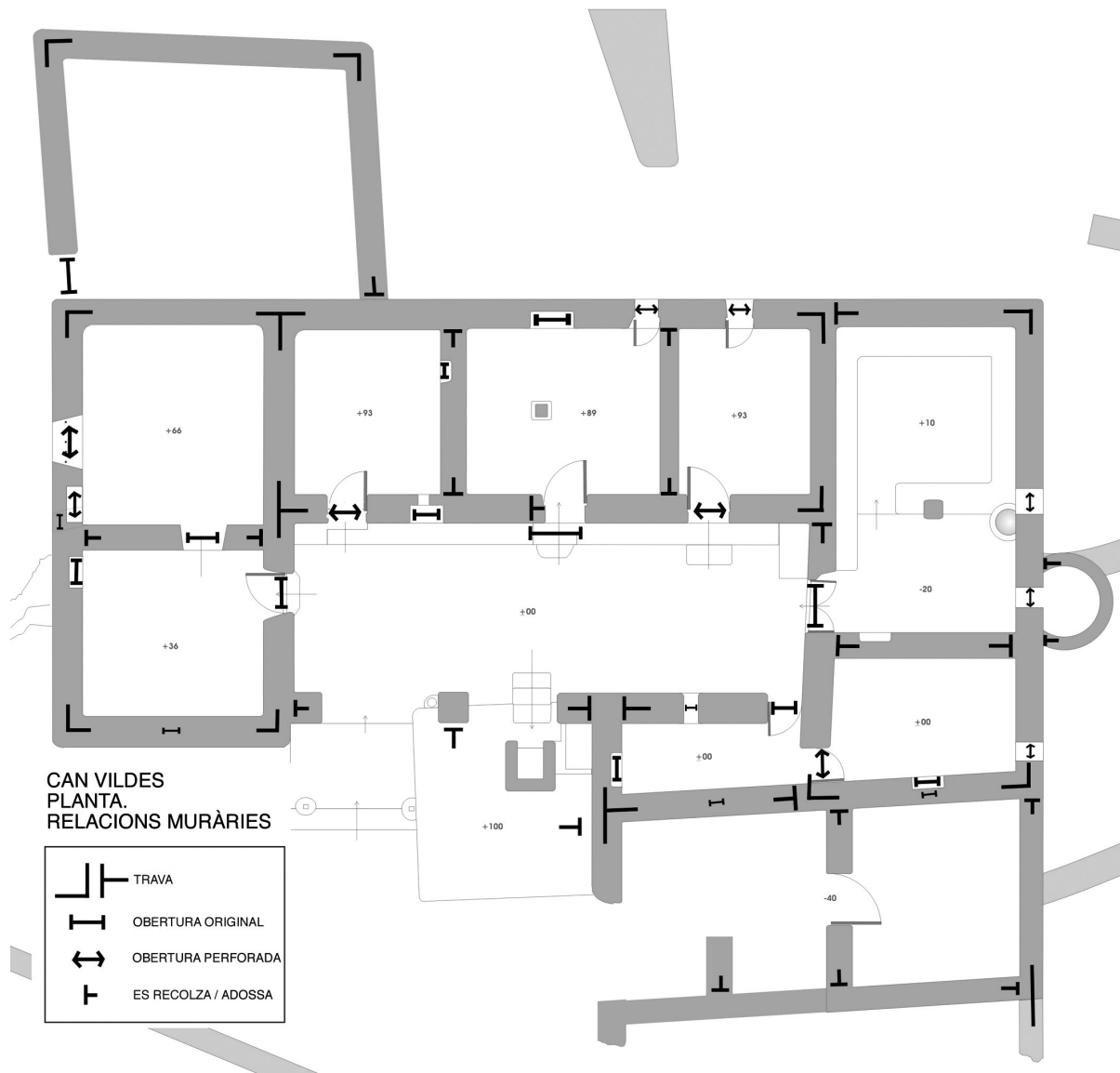

Figura 2. Plànol de relacions entre els murs de la casa pagesa coneguda com can Vildes, a Sant Antoni de Portmany, Eivissa. Estudi realitzat el 2007 per A. Ferrer.

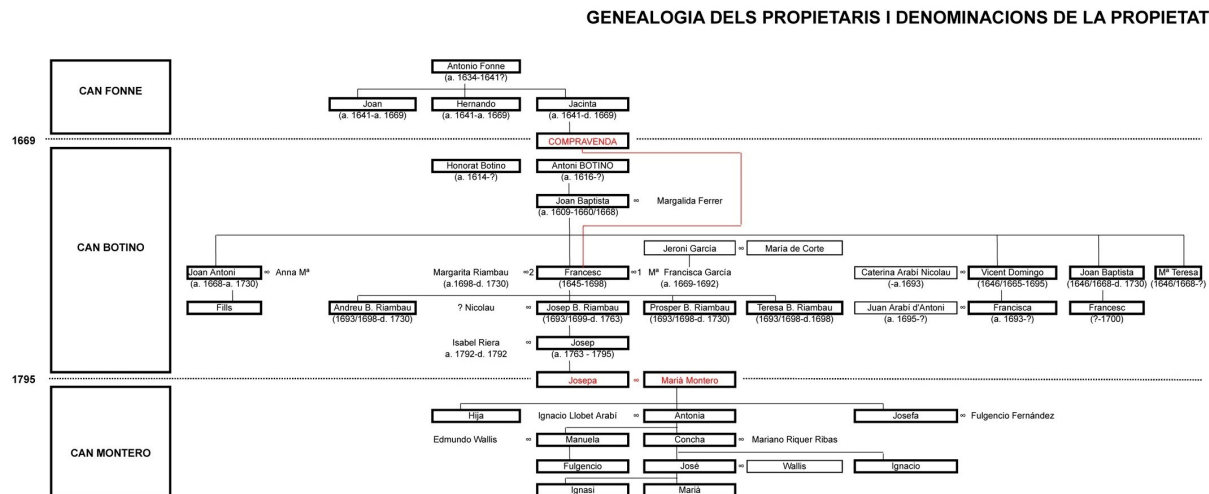

Figura 3. Arbre genealògic de les famílies propietàries de la casa Montero o can Botino, actual seu de l'Ajuntament d'Eivissa, reconstruït gràcies a l'estudi documental. Estudi elaborat per X. Pallexà, S. Roig, E. Dies i A. Ferrer.

recentment, com s'ha dit, ha permès datar amb una precisió notable, les seves diferents fases.

Un document de 1422 esmenta la reconstrucció del molí i l'alteració de la séquia que l'alimentava. El text, juntament amb l'observació analítica de la realitat física i les relacions estratigràfiques posades en clar per la metodologia arqueològica han permès entendre el document i plasmar-lo sobre l'objecte real a què fa referència. La transformació, al final del segle XVIII, del molí de rodet en un altre de roda horitzontal també ha estat possible per la documentació. Els documents no circumscriuen la seva importància a la seva capacitat d'aportar datacions. Sobretot quan l'objecte d'estudi és una casa pagesa —almenys a Eivissa i Formentera— sovint és difícil seguir el rastre documental i la recerca de datacions absolutes, sense ser infructuosa del tot, té èxit limitat. Per contra, s'obtenen arbres genealògics i estratègies de transmissió de la propietat, matrimonials, detalls sobre l'ús de l'espai domèstic, dades sobre la producció agrària i ramadera, etc.

El 2008 s'intervingué en una casa amb les obres començades (can Vildes, a Sant Antoni). Es pogué establir que l'edifici és el resultat de l'adossament de diferents estances a un àmbit primigeni. Unes ceràmiques en una sitja aportaren la data d'amortització d'aquell element, situable a l'inici del segle XIX. Només l'estudi documental, regressiu des de la família propietària cap a endarrere fins al segle XVIII, ha permès proposar una data de construcció situable en la primera meitat d'aquell segle.

Per acabar, abans he cridat l'atenció sobre l'extraordinària oportunitat del Decret d'arqueologia i, concretament, del seu article 3, apartat 1, punt, abans transcrit. Coincidint amb la gestació del Decret i la dita incorporació dels estudis d'arqueologia vertical, es redacten legislacions urbanístiques en què amb molt d'esforç s'ha aconseguit fer obligatoris els estudis d'edificis històrics (Pla territorial d'Eivissa, Normes urbanístiques de Formentera aprovades ahir, 30-9-2010). És una oportunitat única de feina —per què no dir-ho en aquest context d'anàlisi de la situació professional de l'arqueologia— i d'ampliació dels nostres coneixements sobre edificis històrics. Una oportunitat que s'ha d'aprofitar, tot demostrant la importància dels edificis com a fonts d'informació sobre ells mateixos i la societat que els creà i utilitzà. Els professionals de l'arqueolo-

gia hem d'estar preparats o més preparats del que ara estam, per enfrontar-nos a l'estudi d'una casa de pagès, d'un edifici urbà del segle XIX, d'una sènia i el seu sistema de reg... Amb aquesta preparació podrem fer la feina escrupolosament, estudiar les relacions entre murs, les superposicions de paviments, els canvis de cobertes i establir la seqüència constructiva de l'edifici que es tracti. He de tornar a recordar, però, que sense documents sovint no podrem datar o, almenys, perdrem una part d'informació relacionada amb allò que estudiam. El fet que el Decret d'arqueologia ni cap altre text legal no reguli els estudis documentals, permetrà no fer-los, els professionals s'afanyaran únicament en l'estudi arqueològic i, de cara a l'Administració, l'expedient quedarà impecable. L'informe arqueològic serà un paper més que haurà d'esperar per ser completat, algun dia, potser, amb les dades provinents dels arxius. Mentrestant, el coneixement obtingut del patrimoni històric “vertical” serà conscientment menor que el total de coneixement, ja per sí mateix parcial, que permet l'aplicació dels diferents mètodes de recerca històrica.

BIBLIOGRAFIA

COLL CONESA, J.-HUÉLAMO GABALDÓN, J. J.-SOLIES ARÍS, J. M. 1992 “L'edifici de la Inquisició de Cuenca. Avanç a la metodologia desenvolupada al seu estudi arqueo-arquitectònic” a TRÓCOLI, I. G.-SOSPEDRA, R. (eds.) 1992 *Harris Matrix. Sistemas de registre en arqueologia. Recordin Systems in Archaeology*, 2 vol, Pagès Ed., Lleida; vol.2, p.77-130.

DÍES CUSÍ, E.-FERRER ABÁRZUZA, A. 2011 “L'estudi històric i arqueològic del Molí de Dalt o can Planetes” a *Quaderns d'arqueologia ebusitana*, 2, Consell Insular d'Eivissa.

FERRER ABÁRZUZA, A.-TUR SERRA, C. 2003 *Estudi històric i arqueològic del Castell d'Eivissa. II. Documents escrits*, Quaderns d'arqueologia pitiüsa, 8, Consell Insular d'Eivissa i Formentera, Eivissa.

GARCÍA INYESTA, N.-OLIVER SUNYER, G. 1994 *El casal dels Nunis: torre dels Enagistes de Manacor: s. XIII-XVI*, Institut d'Estudis Balearics, Palma.

HARRIS, E. C. 1989 *Principles of Archaeological Stra-*

tigraphy, Academic Press Limited, Londres. Hi ha traducció castellana: 1991 *Principios de estratigrafía arqueológica*, ed. Crítica, Barcelona; especialment p. 85-103.

PALLEJÀ, X.-ROIG, S.-DÍES, E.-FERRER, A. 2003 “Un palau genovès del segle XVII a Eivissa: la casa Fonne, Botino Montero” a *Estudis Baleàrics (Homenatge a Marià Vil·langómez i Joan Marí Cardona)*, núm. 74-75, p. 113-126.

RAMON, J. 2000 *Estudi arqueològic i històric del Castell d'Eivissa. I. Estructures i elements arquitectònics*, Quaderns d'arqueologia pitiüsa, 6, Consell Insular d'Eivissa i Formentera, Eivissa.

SERRA RODRÍGUEZ, J. J. 1998 “Ca'n Gibert. Evolució constructivo-tipològica (Hipòtesis)” a X Quadern del Taller d'Estudis de l'Hàbitat Pitiús (TEHP), p. 25-29.